

Roxán: Lenkey Hedvig...

Bizonyára vagyunk még jócskán, akik élénken emlékszünk Lenkey Hedvig nevére, akinek vígszínházi, majd nemzetiszínházi működése idejéből, jónéhány kedves esemény érdemes a fölemlítésre. Lenkey Hedvig, a későbbi Bosnyák Zoltánné, majd utóbbtól elválva: László Ferencné ma már, mint négy kis unoka boldog nagymamája, hogye emlékez-

nek szinte leírhatatlan gyönyörűség-gel arra az időre, amikor a legboldogabb békevilágban, 1896-ban, a Millenniumi években ő ejtette ki az első szót az akkor megnyílt Vígszínház színpadán, azután ő alakította a Nemzetiben, 1904-ben bemutatott *Cyrano de Bergerac* csupa poézis — Roxánját.

A legelső magyar Roxán: Tóth Ilonka volt

Nem lennék azonban igazságos, ha megfedekeznék arról, hogy Rostand remekét, a mi *Abrányi* Emilünk kongeniális fordításában legelőször a Budai Színházban mutatta be négy évvel ezt megelőzően, Makó Lajos szegedi direktor. Még pedig a címszerepben a később a Nemzetibe került *Pethes* Imrével, Roxánéban pedig *Tóth* Ilonkával. Hogy milyen mulandó a színész munkája, éppen az bizonyítja, hogy *Tóth* Ilonka ma a Nemzeti Színház egyik közbecsülésben álló — páholynitogatónője. *Pethes* Imre pedig odakünn alusza örök álmát a kerepesti temetőben, míg a második — de mint mondtam, a Nemzetiben első magyar Roxán: *Lenkey* Hedvig, e soraim hősnője.

Négy esztendő híján, kerek fél százada annak, hogy ezeknek az ünnepi előadásoknak jómagam nemcsak tanúja voltam. De most hadd beszéljen *Lenkey* Hedvig, a világ-

háború esztendejében, 1914-ben, azaz huszonnyolc évvel ezelőtt nyugalomba vonult művésznő, aki, amikor beállítottam Benczur-utcai lakásába, éppen *Frank Thiess*: „Das Reich der Dämonen” című könyve fölét hajolt; azt olvasta kipirult arcával, szinte izgalmas kispadban. Ahogy kérdezem, már mondja is:

— Ez a „Démonok birodalma” *Krisztus* előtt hatszáz évvel indul és cselekménye, ahogy olvasom — úgy érzem — olyan modern, mintha alakja ma élne... Na, de most nem erről van szó, tudom, hanem az én szerény pályafutásomról...

És ahogy fölemlítem a Vígszínház megnyitására történt első színpadlérést, majd a Nemzeti Színház egyik legjelentősebb sikerének, *Rostand*—*Abrányi* *Cyrano*jának Roxán szerepében elért diadalát, elérkezé nyúlten sóhajt, arcára kiül Roxán üde mosolya, amely ott játszik mint az őszi napsugár...

Az első szó a Vígszínház színpadán: „Isten hozta szép közönség”

— Istenem, tizenhat éves kisleány voltam, amikor az a megtiszteltetés ért, hogy *László Fülöp*, a világhíres festőművész *Zách Klára* című hatalmas alkotásához, amely ott van a Nemzeti Múzeumban, egy fiatal leányt keresett modellnek. A választás rám esett és én boldogan „ültem” neki. *Zách Klára* tehát én vagyok... Bolondos jókedvvel, de amellet szorgalmas tanulással jártam ugyanakkor a Színiakadémiára is, ahol felejtethetetlen tanárim: *Bercsényi Béla*, *Ujházi Ede*, a legszebb beszédű *Váradt Antal* és *Jászai Mari* voltak. *Jászai* — ha később volt is közöttünk valamiféle nézeteltérés — nagyon szeretett és barátságával is kitüntetett. De hogy visszatérjek egyik legkedvesebb emlékemre, 1896-ban, amikor a Vígszínház tető alá került és közeledett a megnyitás ünnepi órája, gróf *Keglevich István* intendáns, *Ditrői Mór* igazgató és *Kozma Andor*, aki a megnyitó prologust írta — azon tanakodtak, kire osszák a prologus gyermekszerepét? Kész színész, vagy színésznő alig adhatná, de honnan vegyének erre a föladatra alkalmas

gyereket? Akkortájt vizsgáztam a „Szeretem iskoláját”-ban, *Rákosi Jenő* elragadtatással írt rólam és lehet, hogy ennek a hatása alatt én rám esett a választás, mert csakugyan úgy néztem ki, mint egy gyerek. Emlékszem rá, mintha ma lenne, így kezdtem:

— Isten hozta, szép közönség... És bátran, boldogan és büszkén elmondtam a mondókámat, utána pedig majd elszédültem a színpadon, olyan tapsot kaptam...

Lánczy Ilka volt az első, aki gratulált, de a többiek is, a Vígszínház legelső művészgárdája, akik kísért szemekkel, megilletődve, boldog mosollyal az arcukon izgultak a színházavatás földöntúli mámoros hangulatában, azt kérdezték tőlem:

— Nem féltél?
— Dehogyan is! — mondtam. Örültem, hogy beszélhettem és vigan sütkéreztem abban a boldog tudatban, aminek az izére, zamatára csak jóval később jöttem rá —, hogy az első szót a Vígszínház színpadán, közel félszázaddal ezelőtt én ejtettem ki...

Brandes György elragadtatása

— Azután — folytatja *Lenkey* Hedvig emlékeibe mélyedve —, azután, ahogy megkomolyodtam, de főképpen okulva azokon a ragyogó művészi teljesítményeken, amelyek a szemem előtt peregtek le, szorgalmasan tanultam, sokat olvastam és bizony leírhatatlan boldog voltam, amikor *Ibsen* „*Kis Eyolf*”-jában levizsgáztam, először gróf *Keglevich* juttatta tudomásomra elismerését és szerződöttem is a Vígszínházhoz. De talán még büszkébbé tett az, hogy az éppen akkortájt Budapesten járt nagy dán író: *Brandes* György, aki *Ibsen*-ről tartott előadást, szintén elragadtatással gratulált játékomhoz. Hogy *Brandes* György — aki akkor tán hetvenéves öregúr volt — milyen tisztelőm volt, azt azzal támaszthatom alá, hogy mindenáron a *Burgszínház*hoz,

a világ akkor legelső drámai színházához akart elvinni. Írt is hozzám *Kopenhágából*, *Párizsból*, *Karlsbadból*, vagy ahová csak elkerült, egy kötetre való levelet; ma is őrzöm valamennyit... És bár az anyanyelvem német volt, két nyáron át *Ischlen*-ben, a híres *Levinskynél* tanultam s talán a *Kis Eyolf*-ban épp azért tettem neki, mert alakom, egyéniségem hasonlatos volt az északi norvég lípushoz; vékonyka voltam, mint amilyen a mai divat... *Levinsky* akkortájt el is dicsekedett velem a nagy *Schratt* Katalin előtt és amikor egyszer ott voltunk a művésznő *ischli* világában, mondta is neki:

— Gnädige Frau, hallgassa csak meg az én kis magyar tanítványomat...

A Nemzeti Színház aranykora

S ha nagy örömmel szavaltam is előtte, a szívem mégis itthon marasztott. Amit nem bántam meg soha. És ezidő óta szinte mániákus lettem *Ibsennek*, úgyanyira, hogy megtanultam a norvég nyelvet is és a Hedda Gablert én fordítottam magyarra, sőt a darab az én fordításomban került a Nemzeti Színház színpadára, a címszerepben velem... Akkor már persze a Nemzeti Színház

tagja voltam. S mondhatom, örökké büszke leszek arra, hogy pályatársaim között ép azokkal a művésznagyságokkal működhettem együtt, akik a Nemzeti Színház aranykorát jelentik. És pedig: *Jászai* *Mari*, *Márkus* *Emilia*, *Rákosi* *Szidi*, *Csillag* *Teréz*, *Ligeti* *Juliska*, *Náday* *Ferenc*, *Vizváry* *Gyula*, *Ujházi* *Ede*, *Dezso* *József*, *Császár* *Imre*, *Mihályfi* *Károly* stb. Ezek az istenáldott művészek olyan légtört

teremtettek, amelyben meggyőződésemé vált, hogy a színház szentély, ahová csak levetelt sarokkal lehet belépni, a színész munkája pedig nem pénzkereseti forrásnak számít, hanem a szent művészet iránti imádatos áhítattal lehet és szabad csak róla beszélni...

S amíg *Lenkey* Hedvig ezeket mondogta, szinte meglevenedett előttem a Nemzeti Színház aranykora, amikor ez a fényes gárda, élén a költői lelkű *Somló* *Sándor* igazgatóval, a csakugyan áhítatosan figyelő, vagy lelkesedéssel tapsoló intim nézőközönséggel együtt, estéről-estére ünnepelte a magyar színijátás és a lelket gyönyörködtető magyar beszéd mámoros diadalát.

— Na de, hogy ne csak gyönyörűségekről essék szó — folyik tovább a beszélgetés —, egyik-másikunkat az időtájt sem kímélt, a színpad világában éppen nem ismeretlen intrika. Ellenem éppen a Hedda Gabler bemutatója előtti napon, egy neves magyar író egy tárcára való támadást intézett. Jól emlékszem rá, *Rákosi* *Szidi* összecsapta a kezét és azt kérdezte:

— Mondjad Hédi, van bátorságod ma este kimenni a színpadra?

— Van bizony — mondtam —, inkább, mint valaha. És ha magam nem is voltam aznap játékkal megelégedve, sőt, most már bevallhatom, rosszul is játszottam, a közönség mégis tüntető szeretettel fogadta Hedda Gableremet...

Roxán és Cyrano beszélnek

— És Roxán? — kérdezem?

— Jaj, Istenem, Roxán! *Pethes* Imrével, egyik legdrágább partneremmel a Nemzetiben... Az volt csak a leírhatatlan gyönyör, amikor szerepem szerint az utolsó felvonásban, egy fahasábtól még agyonsújtott költőmre vártam és nem jött pontosan, késett... tizenégy év óta először... Miközben kis szélroham hervadt leveleket fújt a hímzémre, majd mégis megjelent táromlyogva — minden szavunkra emlékszem harminnyolc év távlatából — és szólt:

— A levelek... Mire én:
— Mily rendre hullanak...
— És szökésük mily velencei!
Hullásuk mennyi bájjal van teli!

Vagy amikor a *Christián* hozzám írt szerelmes leveleit a közben teljesen besötétített színen „kívülről” olvassa...

Roxán, Isten veled
Én meghalok!... Drága hivem,
Meg... talán ma még! Ah tele van a szívem
Ki nem mondott, rajongó szerelmemmel,
És meghalok...

— Nem, nem, nem lehet erre könyvek nélkül rá emlékezni — mondja *Lenkey* Hedvig —, és elfordul a megindulástól...

— Minden örömet, drága emlékeimen kívül, a gyermekeimben és az unokáimban találok meg. Egyik leányom *Szokolóczy* *Ottóné* Szlovákiában, a Vág völgyében él két gyermekével. Másik leányom az urával *Schmitt-Thonet* *Norbert* német nagyiparossal *Rehbergben*, nekik is két gyermekük van. A fiam jogászember, nős és aranyos unokáimmal együtt valamennyien sűrűn itt vannak nálam, a nagymamánál.

Búcsi a színpadtól örökre

— Hogy hogyan tudtam megválni a színpadtól? Hát bizony, nehezen, keservesen. Nagyon sokat bögtem annak idején, mert amikor művészi pályám zenitjén voltam, mindhárom gyermekem megvolt már és bizony be kellett látnom, hogy az anyai és színésznői hivatást egyszerre, hiánytalanul betölteni nem lehet. Választanom kellett és én bizony a gyermekeimet választottam...

— Közben pedig — mondja búcszóul —, ha a gyermekeim nevelése alaposan le is kötötte minden időmet, mégis, sokat jártam külföldön is s amíg lehetett, majd minden évben elmentem Londonba, Párisba, Skóciába és Olaszországba. Ma pedig, dolgozom

reggeltől estig. Mindent. A családomon kívül pedig régi jó barátaimmal is találkozom, főképpen *Márkus* *Emiliával*, *Csalthó* *Kálmánnal*, a drága *Hegedüs* *Lóránttal*, akiknek egyik írását is én kellett, hogy a jó multkor fölolvassam a rádióban. Ő ma is azt mondja, hogy „úgy senki sem olvas, mint én”... Viszont a színház világához, fájdalom, semmi közöm... száll el egy újabb sóhaj *Lenkey* Hedvig ajkán.

— De nagy gyönyörűséggel hallgattam meg a minap *Tóth* *Laci* székfoglalóját a *Kisfaludy* Társaságban. Meg-

hatóan drága volt, mert a régi *Nemzeti Színházról* emlékezett meg benne; azt mesélte el költői ihletettséggel, amikor az édesapja, *Tóth* *Imre* utóljára kilépett a patinás színházépületből. Rátámaszkodott a botjára, mint a juhász a pásztorbotra és úgy dörzsölte szét a szemébe gyülemlő könnyeket... Hódolat volt ez az apa, de egyúttal a remek színiigazgató előtt is. Megsiratlam. De mondhatom, jólesőbb könnyeket régesrég nem ejtettem, — csak most, ma, hogy egy órácskát így elbeszélgethettünk...

Polgár Géza